

A közmunkások helyzete és a közfoglalkoztatás szerepe az Ormánságban

---

ZSUZSANNA PULSZTER

The Situation of Public Workers and the Role of Public Employment in Ormansag Region

Indexing Terms: Southern Transdanubia, Dél-Dunántúl, Ormansag, Ormánság, Sellye district, Sellyei járás, public employment, unemployment, disadvantaged situation

---

A vizsgálat relevanciája és fókuszja

A közfoglalkoztatás¹ fontos foglalkoztatáspolitikai eszközzé válik, amikor egy térség munkaerőpiaca olyannyira eltávolodik az egyensúlyközeli állapottól, hogy a még nagyobb foglalkoztatási problémákat elkerülendő, állami beavatkozásra van szükség (Csoba 2010, 27. p.). Bár az évszázadok során számtalan tartalmi és funkcióváltozáson ment keresztül és számos elnevezéssel illették, a közmunka, mai hivatalos nevén közfoglalkoztatás, a rendszerváltás óta napjainkban is kiemelkedően fontos foglalkoztatáspolitikai eszköz a munkanélküliség kezelésében Magyarországon (Makszim 2018, 64. p.). A közfoglalkoztatás a kormányzat tájékoztatója alapján egyfajta támogatott

---

1 A közmunka a legszegényebb és legkedvezőtlenebb helyzetű rétegek számára államilag szervezett munka, amely közérdekű munkavégzésként hazánkban a folyószabályozások munkálataihoz kapcsolódóan az 1700-as évek második felében jelent meg először (Csoba 2010, 27; Makszim 2018, 64. p.). A mai értelemben vett közfoglalkoztatás közvetlen előzményeként Magyarországon 1987-ben szerveztek elsőként két hónapos időtartamú közhasznú munkát, amelynek célja az állás nélkül maradt, „önhibáján kívül elhelyezkedni nem tudó” személyek munkába állítása volt. 1991-ben sor került az intézmény törvényi szabályozására is (Kulinyi 2012, 2. p.). 1993-tól az állam törvénybe iktatva bevonta a közfoglalkoztatás rendszerébe a máig legfontosabb szereplőt: a helyi önkormányzatokat, akik jogot, a későbbiekben pedig forrást is kaptak a közfoglalkoztatás megszervezésére és lebonyolítására (Kulinyi 2012, 2. p.; Bördös 2015, 66. p.). 1987-től kezdődően egymással párhuzamosan is futottak különböző célterületeket és -csoportokat megjelölő közfoglalkoztatási programok, amelyek azonban lényegi céljukat tekintve azonosak voltak: hátrányos helyzetű, állás nélkül maradt személyek munkára való aktivizálása. Ilyenek voltak a közhasznú foglalkoztatás rendszere 1987–2010 között, az új közmunka programok 1996 és 2010 között, a közcélú munka programok 1999 és 2010 között, valamint az Út a munkához program 2009-ben és 2010-ben (Kulinyi 2012, 2–6. p.).

„tranzitfoglalkoztatás” (KFT 2013, 1),² ám – amint arra a későbbiekben kitérek – a tranzitjelleg kevésbé tűnik reális célnak az ormánsági viszonyokat tekintve.

A korábbi közfoglalkoztatási formákat (közmunka program, közcélú munka, közhasznú munkavégzés) 2011-től az „egységes közfoglalkoztatás rendszere” váltotta fel, amely a legnagyobb változást a foglalkoztatottak jogviszonyát és bérezését tekintve hozta: a közmunkások ekkortól kezdve ugyanis nem tartoznak a Munka Törvénykönyve alá, az ő munkavégzésüket külön rendelkezés szabályozza (Makszim 2012, 66. p.). A közmunka korábban is igen alacsony bérezéssel társult, ez az intézkedés pedig jogi alapot teremtett a közfoglalkoztatási rendszer jelenlegi, bérminimumnál alacsonyabb bérszínvonalának kialakításához (Bördös 2015, 69. p.).³ Egy beszélgetőtársam beszámolója alapján a 2010-es közfoglalkoztatási bérhez viszonyítva csaknem 20%-os bércsökkenést realizáltak a program dolgozói: „(...) én dolgoztam itt az önkormányzatnál, most egy ilyen három éve körülbelül (...) 60 ezer forintért, nettó, és most dolgozok 49-ért.”⁴

2016 októberében az ormánsági Sellyei járásban volt a legmagasabb a közfoglalkoztatottak aránya Magyarországon: minden harmadik foglalkoztatott közfoglalkoztatottként volt regisztrálva, vagyis a térségben dolgozók harmada a bérminimum alatti munkabéért volt alkalmazásban (KFBESZ 2018, 5).

A szakirodalom és a fejlesztési dokumentumok a dél-baranyai Ormánságot⁵ az ország egyik legelmaradottabb térségeként tartják számon (pl. Váradi 2008; NVS

2 „A közfoglalkoztatás a munkaviszony egy speciális formája, támogatott „tranzitfoglalkoztatás”, amelynek célja, hogy a közfoglalkoztatott sikeresen vissza-, illetve bekerüljön az elsődleges munkaerőpiacra. A közfoglalkoztatás átmeneti munkalehetőséget biztosít azok számára, akiknek az önálló álláskeresőse hosszú ideig eredménytelen” (TKFR é.n.).

3 „...a 2011. szeptember 1-jét követően közfoglalkoztatásba lépők – a korábban érvényes minimálbér, illetve garantált bérminimum helyett – rendeleti úton meghatározott közfoglalkoztatási bérben (a nettó minimálbér körülbelül 76–88 százalékában) vagy a minimum középfokú iskolai végzettséget és szakképesítést igénylő munkakörben foglalkoztatottak számára fizetendő garantált közfoglalkoztatási bérben (a nettó minimálbér körülbelül 84–86 százalék) részesüljenek” (Bördös 2015, 69. p.). L.: KFP é.n.a és KFP é.n.b.

4 Részlet egy közfoglalkoztatottal készült interjúból. 2013, Markóc.

5 Az Ormánság népével, népéletével, hagyományaival, mindennapjaival számos leírás, szépirodalmi mű, néprajzi elemzés és egyéb tudományos igényű munka (Zentai J. 1966; 1971; 1978; Kiss Z. 1991) foglalkozott és foglalkozik a 19. század eleje óta. A térség a 20. század első harmadától, különösen az egykézés kapcsán demográfiai és társadalmi válságterületként, illetve kulturális örökségei révén a történeti és néprajzi kutatásoknak is homlokterébe került (Zentai T. 1983; 2014; Koloh 2018). Ha a Gunda Bélához köthető ormánsági kutatásokra, Kiss Géza, Kodolányi János vagy Móricz Zsigmond írásaira gondolunk, egy valaha szebb időket megélt, gyorsan fogyó népességű, 45 faluból álló, református magyar területként ismerjük a vidéket (Elek et al. 1936; Kiss 1937; Kodolányi 1958; 1960; Móricz 1958). Andrásfalvy Bertalan a valamikori Dráva menti ártéri gazdálkodással kapcsolatban ír az Ormánságról (Andrásfalvy 2013a; 2013b), míg a recens jelenségekre fókuszáló kutatások és elemzések elsősorban szociológiai terepként, a szegénység- és a romakutatások terepeként emlegetik a térséget (Reményi–Tóth 2009, Kovács–Váradi 2013; Feischmidt 2012; Váradi 2008; Havas 1997; Ragadics 2015). E rövid felsorolásból is kitűnik, hogy az

2012; Kovács–Váradi 2013; Ragadics 2015). Az ország rurális térségeire vonatkozó Nemzeti Vidékstratégia, „a magyar vidék alkotmánya”, a Dráva menti vidéket különösen hátrányos helyzetű térségként jelöli meg (NVS 2012, 61), és főbb problémáit a következőképpen foglalja össze: „Jelenleg a gyenge infrastrukturális ellátottsággal rendelkező aprófalvas térségben nagyon magas a munkanélküliség, és az alacsony élet színvonalból, a foglalkozási lehetőségek hiányából adódóan igen jelentős az elvándorlás. A lakosság jelentős része roma”⁶ (NVS 2012, 109). A programban megfogalmazott célok között szerepel az Ormánság program keretében az ún. Ős-Dráva programmal komplex víz- és tájgazdálkodási rendszer kiépítése, a *táji adottságokhoz igazodó mezőgazdaság fellendítése, a helyi gazdaság, szociális gazdaság, foglalkoztatás szervezése, a roma lakosság képzése, jövedelemtermelő munkához juttatása, önellátásra való képességének megteremtése* [kiemelés tőlem – P.ZS.], a leromló települések építészeti és közösségi megújítása és a turizmus fejlesztése (NVS 2012, 109).

Ahogy a Nemzeti Vidékstratégia kifejti, „házánkban a lakosság 10–15%-a szegény. A szegények közel fele vidéki környezetben él, a nagyon szegény lakosság esetében pedig kétharmados a vidéki arány. Kulcsfontosságú ezért a vidéki lakosság számára

---

Ormánság meghatározása, lehatárolása egyszerre több síkra vetül: létezik néprajzi, földrajzi, szociológiai-statisztikai értelemben vett Ormánság is, s bár átfedések mutatkoznak, ezek közel sem azonosak. A néprajzi értelemben vett Ormánság, amely a Kiss Géza, Zentai János és mások által definiált 45 református magyar falut foglalja magába, a vallás, nyelvjárás, szokások, néprajzi sajátosságok alapján összetartozó, néprajzi egységként kezelt területet jelenti. Ezek a települések más vallású, más nyelvű falvak szomszédságában éltek, így az Ormánságnak létezik egy történeti vetülete is, hiszen a történelem eseményei éppúgy hatottak ezekre a községekre is, így ebben az értelemben a Dráva menti horvát ajkú, katolikus vallású falvak is ide tartozhatnak. Természetföldrajzi értelemben ugyancsak más meghatározást kapunk: az Ormánság táj földrajzi lehatárolás szerint az Alföld nagytájhoz tartozó Dráva menti síkság része, amely kiterjed a Dráva-sík egészére és a Fekete-víz síkja nagy részére. Szociológiai értelemben a dél-baranyai térség valamennyi hátrányos helyzetű települését Ormánságként értelmezhetjük. Mára a néprajzi értelemben vett Ormánság települései is vegyes lakosságúak, vallási, etnikai heterogenitást mutatnak. Napjaink általánosan vett társadalomtudományos diskurzusában a szociológiai, statisztikai megközelítés a legelterjedtebb, amely az Ormánságot a dél-baranyai hátrányos helyzetű települések együtteseként kezeli vallási/etnikai/néprajzi határoktól függetlenül ideértve minden hátrányos helyzetű települést a térségben.

- 6 Sokkal inkább a szociális-szociokulturális helyzet, az egzisztenciális biztonság vagy épp annak hiánya határozza meg a térségben élők mindennapjait és stratégiáit, semmint az etnikai identitás vagy a hovatartozás. A mindennapi döntések, szövetségek, konfliktusok nem etnikai vonalak mentén, hanem érdekek és szociális törések mentén alakulnak ki (Pulszter 2015). Ragadics Tamás szerint: „a kistelepülési társadalmakon belüli határok nem a cigány és nem cigány csoportok között húzódnak, sokkal inkább az öngondoskodásra képtelenné vált, leszakadó népeség szegregálódása jelent veszélyt” (Ragadics 2015, 163). Messing Vera és Molnár Emília szerint: „a megélhetési stratégiák jellemzően nem etnikusak: a cigánynak tételezett tevékenységeket egyáltalán nem csak a cigányok végzik. Eközben a nem cigánynak tekintett alkalmazkodási minták egyaránt jellemzik a cigány és nem cigány szegényeket” (Messing–Molnár 2011, 78. p.).

olyan foglalkoztatási – akár közfoglalkoztatási [kiemelés tőlem – P.ZS.] – és jövedelmi lehetőségek biztosítása, amely felzárkózásukat és a további szegénység kialakulásának megakadályozását jelenti” (NVS 2012, 12). Ezek alapján tehát a közfoglalkoztatás rendszere szervesen illeszkedik a Nemzeti Vidékstratégia iránymutatásaihoz; a stratégiában megfogalmazottak pedig a kiemelt hazai stratégiákhoz, az ezek megvalósítását célzó programokhoz (NVS 2012, 2–3) és az Európai Unió szabta keretekhez, elsősorban a Közös Agrárpolitika által előírt direktívákhoz igazodnak. A Közös Agrárpolitika vidékfejlesztési alapvetései között megtaláljuk a szegénység és a társadalmi kirekesztettség elleni küzdelem segítését a gazdasági fejlődés előmozdításával (Jámbor 2014, 56–60. p.), vagyis ez egy olyan cél, amely mind a hazai, mind az európai uniós fejlesztési dokumentumokban kitüntetett helyen szerepel.

Közfoglalkoztatással kapcsolatos vizsgálataimat 2013-ban kezdtem a néprajzi értelemben vett Ormánság nyugati szélén fekvő Sellyei járás egyik törpefalujában, Markócon.⁷ A lakosság jelentős része évek óta érintett valamilyen módon, ha másként nem is, családtagja(i) révén a programban, ezért kutatásom alapvető keretét az adta, hogy résztvevő megfigyelés céljából együtt dolgoztam a markóci önkormányzat alkalmazásában álló, közfoglalkoztatás keretében dolgozókkal, ahogy ők mondják, a közmunkásokkal, s részt vettem az akkor éppen aktuális – nagyrészt mezőgazdasági – munkáikban.⁸ Munkám néprajzi-antropológiai módszereken alapult, a kvalitatív kutatások sorába helyezhető,⁹ az adott közösség helyi társadalmon belüli összefüggéseinek feltárásával a szakirodalomból és a statisztikai adatokból megismert Ormánság-kép árnyalására törekedtem. 2016-tól a vizsgálat kereteit kiszélesítve a Sellyei járás településein (elsősorban Sellye, Bogdása, Drávafok, Markóc, Kákics, Okorág, Marócsa, Drávaiványi) végzek terepmunkára alapozott kutatást továbbra is érintve a munkanélküliség és közfoglalkoztatás témaköröket.¹⁰

7 Az „Értékrendek, megélhetési alternatívák és gazdasági stratégiák egy ormánsági faluban – életmód és mentalitás Markócon” című kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

8 Ezúton is köszönetet mondok a település akkori vezetőjének, Lantos Tamásnak és feleségének, Gedő Ibolyának, akik az Ormánság Alapítvány révén szállást biztosítottak számomra és minden segítséget megadtak, hogy sikeres munkát végezhessenek. Köszönettel tartozom továbbá minden markócinak, amiért befogadtak és készségesen rendelkezésemre álltak a terepmunka során. Külön is köszönet illeti Kőrösi Sándornét, Orsós Józsefnét és családját, Óvári Ivánnét, Babud Sándort és a Nyerges családot. A kutatás első szakaszát 2014-ben zártam, de hosszabb-rövidebb időre azóta is visszajárok a településre, s figyelemmel követem a helyi folyamatokat.

9 A kutatás során lejegyzett terepnapló, a terepen rögzített különféle jegyzetek, beszélgetések, hangfelvételek alkotják elsődleges forrásaimat, melyeket elsősorban szociológiai és közgazdaságtani irodalommal, a témához kapcsolódó szakpolitikai és fejlesztési dokumentumokkal, illetve a térségre vonatkozó statisztikai adatokkal egészítettem ki.

10 E munkába egy kurzus keretében Dr. Máté Gábor vezetésével 2018 tavaszán bekapcsolódtak a Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék hallgatói is. Ezúton

Jelen tanulmányomban ismertetni kívánom a Sellyei járás foglalkoztatáspolitikai mutatóit, az empirikus kutatás során általam megismert közfoglalkoztatási gyakorlatokat, a közmunkások helyzetét és a térség több településén készült interjúkkal kiegészülő közfoglalkoztatási képet.

A Sellyei járás helyzete

A Sellyei járás a második legrosszabb statisztikai mutatókkal rendelkező járás az országban, ezért nem csupán kedvezményezett és fejlesztendő járás, de a komplex programmal fejlesztendő járasok között szerepel,¹¹ településeit pedig a 85/2013. (III. 21.), majd a jelenleg is hatályos, 1040/2016. (II. 11.) Kormányhatározat a közfoglalkoztatás szempontjából kiemelt jelentőségű településeknek minősítette.¹²

A mintegy 2400 fős lakosságú Selye egészségügyi, szociális, rendészeti és szolgáltatói intézményhálózatával ellátja a teljes járást, a városban működő intézmények és vállalkozások pedig a térség foglalkoztatási központjává is teszik (SITS 2015, 19). A járás össznépsége mintegy 16 500 fő, a helységeket tekintve csaknem 90% az 500 fő alatti lakosú települések aránya, és magas a 100 fő alatti lélekszámú falvak aránya is (11%) (KSH 2016). Az átlagos jövedelemszint megyei és országos átlag alatti értéket mutat: 2016-ban az egy adózóra jutó átlagos, éves személyi jövedelemadó alapját képező jövedelem az országos adatokat tekintve a Sellyei járásban volt a 3. legalacsonyabb összeg, 1 372 000 Ft, aminél kisebb mértékű jövedelemszintet csupán két borsodi járásban regisztráltak (KSH TER 2016).

Noha a mai vidéki társadalom marginalizálódását legfőképpen a rendszerváltás és az európai uniós csatlakozás számlájára szokás írni (Váradi 2008; Lovas Kiss 2011), nem lehet figyelmen kívül hagyni a megelőző időszakok társadalomformáló hatásait sem.¹³ Egy 1986-os baranyai fejlesztési dokumentum világosan fogalmaz arra vonatkozólag, hogy Baranya déli része már a rendszerváltást megelőzően „elmaradott térség”

---

is szeretnék köszönetet mondani Máté Gábor egyetemi adjunktusnak a kurzus létrejöttében és a közös kutatásban vállalt szerepéért, valamint Emesz Sára, Kricsfalusy Márk, Nagy Emese, Németh Nóra, Pozsgai Éva, Szabó Veronika és Velösy Péter hallgatóknak az interjúk készítésében való részvételükért és a kutatási anyag gyarapításáért. A szövegben * jelöli azokat az interjúrészleteket, amelyeket a hallgatók készítettek.

- 11 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendelet a kedvezményezett járasok besorolásáról: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400290.KOR> (hozzáférés ideje: 2019.04.10.)
- 12 1040/2016. (II. 11.) Kormányhatározat a közfoglalkoztatás 2016. évi céljairól és a közfoglalkoztatás szempontjából kiemelt települések meghatározásáról: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16H1040.KOR&timeshift=ffffff4&xtreferer=00000001.TXT> (hozzáférés ideje: 2019.04.10.)
- 13 E helyen csupán utalni van mód a 20. századi történelem teljes társadalmi spektrumot átalakító eseményeire és folyamataira, az első és második világháborúra, a kitelepítésekre, a földreformokra, a kollektivizálásra, a szocialista gazdaság kiépítésére és működésére, amelyek alapjaiban változtatták meg a birtokszerkezetet, a társadalmi struktúrát, az értékrendet és a szokásokat.

volt, és a gazdaság jövedelemtermelő képessége, valamint a népesség etnikai, korösszetétele és képzettsége alapján, továbbá az „életkörülmények relatív elmaradottsága”, a közlekedési és hírközlési peremhelyzet, a többszörös határmentiség (megye- és országhatár) okán, illetve a térség aprófalvas jellegéből adódó nehézkes terület- és településfejlesztés miatt társadalmi és gazdasági hátrányok jellemezték a területet (HI 2005, 120–121). A rendszerváltás után a korábbi évtizedek lappangó problémái az Ormánságban is akuttá váltak (Pulszter 2013), az 1990-es években állás nélkül maradt a térség keresőkorú lakóinak jelentős része. A *Sellye és környéke* című helyi lap adatai szerint a sellyei munkaügyi kirendeltségben 1992. április 21-én a térségi munkaadók által felkínált álláshelyek száma 63, a regisztrált munkanélküliek száma pedig 1368 fő volt (SK 1992, 2).

Több mint 25 évvel később, 2016 júniusában 962 regisztrált álláskereső volt a Sellyei járásban, s mintegy 55%-uk legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezett (BAPA 2017, 68). A KSH 2018-as adata 1046 regisztrált álláskeresőt dokumentált (KFA é.n.). A munkanélküliségi mutatók mellett jellemzően magas a közfoglalkoztatásban részt vevők száma is a térségben: 2013 és 2018 között átlagosan mintegy 1800 fő volt havonta (KFA é.n.). Ezekből az adatokból is jól látszik, hogy a rendszerváltás után megszűnt, nagy létszámot foglalkoztató létesítmények helyett az elmúlt évtizedekben nem jöttek létre – vagy ha létrejöttek is, időről időre megszűntek – olyan munkahelyek, amelyek az alacsonyan képzett rétegeknek hosszú távon, tartósan biztos megélhetést jelentenének.

2011-ben zárt be a megye egyik meghatározó munkáltatója, a multinacionális elektronikai Elcoteq cég gyára, amely a 90-es évek végétől kezdve sok ormánságinak is munkát adott. „700-an ingáztak innen, a sellyei térségből, az Elcoteqbe Pécsre, 700 ember”,¹⁴ akiknek nagy része más magyarországi városokban vagy külföldön, legfőként Nyugat-Európában próbált szerencsét a gyár bezárása után. Jellemző, hogy az agilis, fiatal munkavállalók hagyják el a térséget, tovább mélyítve ezzel a meglévő problémákat. 2013 és 2018 között a Sellyei járás munkavállalási korú népességének száma mintegy 800 fővel csökkent (KFA é.n.).

Közfoglalkoztatás a gyakorlatban

A 64 főt számláló¹⁵ Markócon hosszú évek óta a közfoglalkoztatás számít a legáltalánosabb munkaviszonynak. 2013-tól a közfoglalkoztatás ún. új rendszerében mezőgazdasági mintaprogramok (is) indultak országsszerte, ehhez csatlakozott Markóc község is a közös körjegyzőséghez tartozó Drávafokkal és Bogdásával együtt (Pulszter 2015). 2013–14-ben, a kutatás aktív időszakában a törpefalu 21 háztartásából 10 volt közvetlenül érintett a „közmunkában” – ahogy mindenki emlegeti –, s többek számára évek óta ez jelentette az egyetlen meghatározó jövedelemforrást. A létszám és a személyi állomány ugyan nem mondható konstansnak, de szinte állandó jelleggel 10-15

14 Interjúrészlet, Sellye, 2018.

15 KSH 2011.

ember dolgozik a közfoglalkoztatás keretein belül a településen.¹⁶ Ez a 10 fő körüli létszám számarányát tekintve a lakosság közel 20%-át jelenti, ha pedig a közfoglalkoztatottak háztartásait tekintjük, a családtagokkal együtt a település lakóinak nagy része érintett, s a háztartások mintegy fele kapcsolódik valamilyen módon ehhez az intézményhez. Több olyan családot is megismertem, amelyeknek munkavállaló családtagjai kutatásom ideje alatt mindannyian a közfoglalkoztatás keretén belül dolgoztak (Pulszter 2015).

A munka kezdetén napokat vett igénybe a közösségbe való beilleszkedésem és a munkafolyamatokban való szerepem közös megtalálása. A kutatás során mindvégig igyekeztem énikus szemléletmódot alkalmazva közelíteni a helyiekhez, belülről igyekeztem megismerni a lokális társadalom helyzetét, szerkezetét, mindennapi életét. 19 nap volt a leghosszabb egybefüggő időtartam, amit Markócon töltöttem, de számos további alkalommal voltam terepen három-négy napot, és néhány napos tartózkodásra vagy egy-egy napos látogatásra azóta is többször sor került. Az első hosszabb kiszállás során 11 napot töltöttem a településen. Különböző területrendezési munkálatok, a „berek” és az egykori legelő megtisztítása, gyümölcsfák gondozása, gyümölcsök dugványozása, az önkormányzat kertjének, fóliaházának gondozása és a település közterületeinek tisztán tartása volt ekkoriban a közmunkások feladata, s ezekben a munkákban vehettem részt én is. Az akkori településvezetés „hátrányból előnyt” kívánt kovácsolni a környezettudatos és önellátásra törekvő gazdálkodás preferálásával, ezért Markócon a közfoglalkoztatás keretében szervezett mezőgazdasági programra nagy hangsúlyt fektettek. A polgármester és családja központi szerepet játszott a település stratégiájának kialakításában, a gazdálkodás ösztönzése, az önellátásra való törekvés központi eleme volt saját privát stratégiájuknak is, és a település életében hasonló elvek megvalósítására törekedtek. Elképzeléseik azonban számos ponton különböztek a helyiek preferenciáitól, akiknek többsége a gazdálkodást inkább kényszerként, semmint lehetőségként élte meg.¹⁷

Markócon a közfoglalkoztatást az önkormányzat szervezi, egy közmunkás brigád dolgozik a településen. A brigádvezető nőn kívül hét nő és öt férfi volt állományban érkezésemtől. A nők közül ketten voltak 50 év alattiak, a férfiak közül négyen. Szakképzettséggel a brigádot vezető nő (bőrműves) és a brigád két férfi tagja (traktoros, hivatásos sofőr) rendelkezett, egy felsőfokú végzettségű nő (pedagógus) egyéni élethelyzete miatt volt állományban, a többiek általános iskolai végzettséggel rendelkeztek.

A markóci brigád munkái alapvetően női és férfimunkákra tagolódtak, jómagam értelemszerűen a női munkákban vettem részt. Ezek közé tartozott a fahordás, a faszedés, a szemétszedés, palánták helyének előkészítése (raklapok helyszínre hordása, papír, fólia leterítése), a magvetés – helyi szóval „magolás” a fóliasátorban, a szabadföldi magvetés, a palántázás, a kapálás, a dugványozás, könnyebb rakodómunkák,

16 A közfoglalkoztatásban részt vevők létszáma Markócon a következőképp alakult 2013 és 2018 között: 2013: 10, 2014: 14, 2015: 15, 2016: 15, 2017: 14, 2018: 12 fő. (KFA é.n.)

17 L. ugyanerről Ragadics Tamás cikkét (Ragadics 2018).

valamint a közös helyiségek takarítása. Férfimunkák voltak a favágás fejszével és fűrészsel, faapritás, nehezebb rakodómunkák, gépi kaszálás, tápkockakészítés a palántázáshoz, ásózás. A fóliaház fűtése közös feladat volt, amelyben nemtől függetlenül mindenki részt vett.

A munkaidő általában nyolc óraker kezdődött és többnyire délután két-három óráig tartott, az aktuális feladatoktól függően. Esős idő esetén bevett szokás volt a munka elnapolása, illetve a laza munkafegyelem és/vagy a munkaszervezés nehézségei¹⁸ miatt a tényleges munkakezdés több ízben későbbre csúszott.

A fóliaházban egyebek között paprika, paradicsom, káposzta, karfiol, kelkáposzta, uborka magját vetették a közfoglalkoztatottak, szabadföldi termesztésben pedig a polgármesteri hivatal telkén zöldborsót, hagymát, petrezselymet, sárgarépat veteményeztek. A magokat az önkormányzat vásárolta, a vetési munkákat és a vetemény gondozását a közmunkások végezték. Emellett szabadföldi termesztésre dinnyepalántát vásárolt az önkormányzat, amelyeket kiültetve mintegy 1/3 hektáron termeltek dinnyét, amit a korábbi gyakorlathoz hasonlóan egy felvásárlónak adott el az önkormányzat. A mezőgazdasági program keretében termelt zöldségek egy részét a dráva-foki iskola konyhájára szállították, egy részét feldolgozták, egy része pedig kiosztásra került a faluban. A termesztéshez a palántákat is a közmunkások állították elő, s ezekből a felesleget ugyancsak szét szokták osztani a falu lakói között.¹⁹ Amint a közmunkások vezetője a 2013-as termelés kapcsán mondta: „...az egész falut elláttuk zöldségfélékkel, talicskában toltuk (...) igen, kiosztottuk, teljesen ingyen mint szociális juttatást.”²⁰ Emellett részesültek a termésből a közös jegyzőség dolgozói, valamint adományoztak belőle egy beteg gyerekeket segítő barcsi alapítványnak is (Pulszter 2015). A faluban az azóta eltelt időben lőtartásra is vettek fel közfoglalkoztatottat, és 2018-ban létesült egy manuális brikettgyártó kis üzem is a program keretében.

A közeli Bogdása ugyancsak évek óta résztvevője a mezőgazdasági programnak, 2015-ben miniszteri dicséretben is részesült az önkormányzat a közfoglalkoztatás rendszerében megvalósított lőtartásért. Két lova van a településnek, amelyekkel egyebek között a mezőgazdasági program földterületeinek művelését (vetés, betakarítás, szénahordás stb.) végzik. A lovak vásárlására is a program biztosított keretet, valamint az állatok gondozása is közfoglalkoztatásban zajlik. Bogdásán térkögyártás, gomba- és zöldségtermesztés is folyik a program támogatásával. Ezen a településen is meghatározó a polgármester értékrendje és stratégiája a programra nézve, s úgy véli, személyes jelenléte nélkül nem lenne hatékony a munkaszervezés: „nem bízhatom rá senkire,

18 A munkaszervezés nehézségei alatt értem például az egymásra épülő munkafolyamatok relatív tervezetlenségét, vagy a szükséges eszközök és anyagok beszerzésének, előkészítésének nehézségét. A munkafegyelemmel kapcsolatos meglátásaimat lásd a következő fejezetben.

19 A közfoglalkoztatottak egy része ezt igazságtalanságként élte meg, mivel az előállított terményekből nem csupán azok részesültek, akik a termelésben részt vettek.

20 Interjúrészlet, Markóc, 2014.

mert úgy érzem, (...) hogyha nem vagyok folyamatosan a közmunkában meg mellette, akkor nem megy a munka... (...) ott kell lenni mellette.”²¹

A járás több helységében zajlik az értékteremtő mezőgazdasági program keretében kertészeti tevékenység vagy más mezőgazdasági termelőmunka, valamint állattartás. Az így megtermelt javakkal a közfoglalkoztatást szervező önkormányzatok egyrészt hozzájárulnak a közétkeztetést végző intézmények fenntartásához, másrészt a terményekből rendszerint részesítik a szociálisan rászorulókat, egyes esetekben a települési lakosság teljes egészét. Ezeknek a programoknak jellemzően zöldségtermesztés a fő profiljuk, de baromfinevelő vagy savanyítóüzem is működik a közfoglalkoztatási forrásoknak köszönhetően a járásban.

A mezőgazdasági programban dolgozók számára más közfoglalkoztatási programok érintetteivel szemben előnyt jelent a hosszabb idejű, gyakorlatilag egész éven át tartó jogviszony, és ha tehetik, a járási önkormányzatok is előnyben részesítik ezt a formát. 2014 óta a Sellyei járásban a Startmunka mintaprogramokban alkalmazott munkásoknak harmada-fele a mezőgazdasági alprogramokban vesz részt, s ez az arány évek óta tartja magát (KFA é.n.).

1. táblázat. Közfoglalkoztatásban részt vevők havi átlagos létszáma

Közfoglalkoztatásban részt vevők havi átlagos létszáma (fő)							
Sellyei járás	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019. jan
Hosszabb időtartamú közfoglalkoztatás	303	801	474	569	525	350	525
Országos közfoglalkoztatási program	140	131	215	199	156	100	84
Járási startmunka mintaprogram:	1133	911	1405	1401	1 09	936	719
– Mezőgazdaság	298	535	638	648	487	375	238
– Belvízelvezetés	317	51	193	222	184	144	115
– Mezőgazdasági földutak karbantartása	206	37	108	115	114	98	94
– Bio- és megújuló energiafelhasználás	1	0	25	27	26	16	14
– Belterületi közutak karbantartása	15	29	97	161	142	176	162
– Illegális hulladéklerakók felszámolása	32	2	-	5	2	0	-
– Téli és egyéb értékteremtő közfoglalkoztatás	113	127	10	-	-	-	-
– Helyi sajátosságokra épülő közfoglalkoztatás	150	128	333	222	139	127	96
Mindösszesen	1576	1843	2093	2169	1775	1386	1328

Forrás: KFA é.n. <http://kozfoglalkoztatatas.bm.hu/>

Preferenciák, életmód, fogyasztási szokások

A vidékfejlesztési és a szociálpolitikai programok gyakran kapcsolják össze a vidéki problémák megoldását célzó intézkedéseket az önálló, önellátásra törekvő²² mezőgaz-

21 Interjúrésztlet, Bogdása, 2018.

22 Önellátás alatt ezúttal az öngondoskodás eszközét, az önellátásra való termelést, a kis volumenű, saját célra történő mezőgazdasági termelést értem.

dasági termelésre való ösztönzéssel – ezek az elképzelések azonban nem feltétlen találkoznak a lokális társadalom igényeivel. Tapasztalataim szerint az öngondoskodás eszközeivel azok a háztartások élnek inkább, amelyek a helyi viszonyok között kevésbé vannak erre rászorulva, és az instabil gazdasági helyzetben lévők csekély mértékben folytatnak gazdálkodást vagy más, önszervező jellegű tevékenységet.

A gazdálkodást, a saját célra történő termelést az érintettek többsége kényszerként éli meg, a lakosság többsége nem a gazdálkodást, hanem a munkavállalást mint elsődleges megélhetési stratégiát preferálja (Pulszter 2013),²³ Markócon a helyi lakosok többsége a gazdálkodási lehetőségek biztosítása és bővítése helyett a munkahelyteremtést tartaná jó megoldásnak (Pulszter 2015). Van, aki műveli a ház körüli kertet és a munkavállalás mellett rendszeresen folytat gazdálkodást: „Babtól kezdve paprika, paradicsom, karfiol, minden. Egy, ami nem volt, az a krumpli. Jó pár évig nem volt jó, és akkor azért most nem vetettünk. De majd jövőre szeretnénk.”²⁴ A többség azonban inkább a munkavállalást tekinti elfogadható megélhetésnek: „Itt milyen jövőkép van? Itt nincsen jövőkép. Ezekkel az emberekkel mit lehet? Azt hiszi, lesz neki munkahelye, nem lesz, ez álmokép. Itt, falun a földből kell megélni, meg az állattartás, de előbb a föld, mert itt az van adva. Lehetne paprikát termelni eladásra, de itt kivel tudsz összefogni? Egy se akar.”²⁵

Feljegyzéseim szerint ugyanakkor Markócon minden közfoglalkoztatott részt vett a településen végzett mezőgazdasági munkákban, és kettejük kivételével otthon (vagy az önkormányzat által biztosított, géppel előkészített területen) saját célra is folytattak a vizsgált időszakban kisebb-nagyobb volumenű kertművelést. Hármuk háztartásánál tartottak baromfit, egy háznál nyulat, egy háztartásnál pedig lovat és marhát.

A kutatás idején a lakhatási körülményeikre jellemző volt, hogy csupán egyikük lakott nemrég felújított házban, a többiek felújításra szoruló lakóingatlanokkal rendelkeztek. A házbelsőket illetően többségében avittas bútorokkal lehetett találkozni, kivételt képeztek ez alól néhány háztartásban a számítógépasztalok. Egyikük háztartásában nem volt fürdőszoba, nyáron az udvaron felállított kádban, télen bent, lavórban tisztálkodtak, és ehhez a házhoz vízóblítésem véce sem tartozott, hanem egy udvari szolgált e célra. A többi háztartásban volt vezetékes víz és fürdőszoba. Markócon minden háztartás fával fűt, a közfoglalkoztatottak háztartásaira azonban jellemző volt, hogy nagymértékben rá voltak szorulva az ún. szociális tűzifára. Elektromos áram minden háztartásban volt a kutatás idején, és minden közfoglalkoztatott háztartásában volt számítógép, csakúgy, mint műholdvevő antenna. Néhány kivétellel valamennyien okostelefont használtak. Autó két háztartásban volt, motorkerékpár is két közfoglalkoztatásban érintett családnál. Három-négy háztartás kivételével a közmunkások családjai

23 A Szociális Földprogram hasznosulását vizsgáló, 2009–2013-ban folytatott szaporcai kutatásom például azt mutatta, hogy a leginkább marginális helyzetben lévők tudták legkisebb mértékben hasznosítani a segítséget, azaz a mezőgazdasági tevékenységek ösztönzése a leginkább rászoruló körében a legkevésbé hatékony.

24 Idézet egy fiatal markóci családdal készült interjúból. 2013.

25 Idézet a markóci közmunkás brigádvezetővel készült interjúból. 2014, Sellyei járás.

hitelbe vásároltak a helyi boltból. A bolti hitelt a közfoglalkoztatási bér megérkezésekor törlesztették, 30-40 ezer forintot fizettek ki egyszerre, majd csakhamar ismét hitelért folyamodtak.²⁶ Elmondásuk alapján néhány közmunkásnak hitelintézettől felvett személyi kölcsöne is volt.

„Ezek itt már elkeseredett emberek”²⁷

Szinte minden, általam megismert településen vannak olyan közfoglalkoztatottak, akik hosszú évek, évtizedek óta nem tudnak tartósan kilépni a közmunka rendszeréből. Leggyakrabban azért vállalják az alacsony bérrel és kis presztízzsel járó státuszt, mert más környékbeli munkalehetőség híján a helyben biztosított csekély bevételt kompenzálja a családdal, gyermekkel eltölthető és a ház körüli munkákra fordítható idő. A 2013-ban megismert markóci közmunkások közül heten azóta is folyamatosan közfoglalkoztatottak a faluban. Ketten időlegesen kiléptek a közfoglalkoztatásból, de időközben újra visszatértek, ketten elköltöztek. Az egykori csapatból egy fő 2018 őszén betegségben elhunyt. Az azóta belépett személyek valamennyien olyan háztartásból érkeztek, amelynek tagjai korábban is dolgoztak már közmunkásként. A meglehetősen magas „bennragadási arányt” más kutatás is igazolni látszik, különösen az apróbb és rosszabb közlekedési helyzetben lévő települések esetében (Koltai 2018, 7. p.). Gyakori, hogy a nyílt munkaerőpiac helyett az újabb közfoglalkoztatási program indulása jelenti a következő munkaviszonyt (Bacsik 2012, 103. p.). A kilépők aránya mindössze 10% körül alakul (Bakó et al. 2014, 57–58. p.), a célként megjelölt tranzitjelleg ily módon nem érvényesül kellőképpen a valóságban.

A közmunka hatékonyságáról szólva gyakori témája mind a szakmai diskurzusnak, mind a közbeszédnek, hogy a programban végzett munka töredékes, eredményeit tekintve gazdaságtalan, piaci mércével mérve nem hatékony.

„Közmunkás 1– Azt akarom csak mondani, hogy akkora deficitest szerintem (...).

„Közmunkás 2 – Persze. De nem erről szól a történet, hanem hogy foglalkoztatják őket.”²⁸

A közfoglalkoztatásban egyébiránt rendszerszinten kódolt a „deficit”. A kormány tájékoztatója szerint a „közfoglalkoztatásban végzett tevékenység nem lehet nyereségérdekelt, piac- és profitorientált” (KFT 2013, 2). A terepen folytatott beszélgetések alapján polgármesterek, foglalkoztatottak, közfoglalkoztatottak, inaktívak egybehangzó véle-

26 A helyi bolt árai akár másfél-kétszer magasabbak voltak a távolabbi településeken elérhető nagyobb üzletek árszínvonalánál. A motorral vagy autóval rendelkezők a nagyobb bevásárlásokat a távolabbi, olcsóbb üzletekben intézték, s csak néhány apróságot vettek szükség esetén a boltostól vagy a faluba érkező mozgóboltosoktól. A helyi bolt törzsvásárlói a falu és a környező települések legszegényebb lakosaiból tevődtek össze, legfőként azért, mert a környékben egyedül itt lehetett hitelre is vásárolni.

27 Idézet a markóci brigádvezetővel készült interjúból. Markóc, 2014.

28 Közfoglalkoztatottakkal készült interjú, részlet. Sellye, 2018.

ménye az volt, hogy a közfoglalkoztatásban végzett mezőgazdasági munka kevésbé produktív, mint a „napszámokban” vagy saját célra végzett munka, s ennek legfőbb magyarázatát valamennyien az alacsony bérezésben látták (Pulszter 2015). „Rettenetesen rossz tempóban haladnak, ha közmunkáról van szó”²⁹ – mondta 2014-ben a markóci munkavezető, s hasonlóképpen nyilatkozott a polgármester is a közfoglalkoztatottak munkavégzéséről. Nem ritka eset, hogy valaki jó munkás hírében áll, a közfoglalkoztatás során azonban nem teljesít úgy, mint napszámokban vagy saját célra történő munkavégzés esetében. Tapasztalataim szerint hátráltatják a munkavégzést a hosszas munkakezdő „szertartások” (dohányzás, közös kávézás, közös reggelizés, bevásárlás intézése, egymás bevétele) és a munka közben többször tartott hosszabb-rövidebb szünetek, üresjáratok is. Résztevéő megfigyelés során a következő feljegyzést írtam ezzel kapcsolatban: „azt látom, hogy aki dolgozna, pl. cigiszünetben vagy ha kávéznak, azt is leállítják, hogy most ne dolgozzon”, s egy a brigádban dolgozó beszélgetőtársam is megerősítette ezt a vélekedésemet: „meg is kell állni, mert engem is kiutáltak két éve, amikor én többet dolgoztam.”³⁰

Mindez erősíti a közfoglalkoztatásban végzett munkák – és nem csak a mezőgazdasági programban végzett munkák – alapvetően negatív megítélését, nevezetesen azt a közvélekedést, miszerint a közmunkások nem csinálnak semmit. Egy települési program munkavezetője a következőképp reagált erre:

„(...) aki azt mondja, hogy a közmunkás az csak ül, meg nem csinál semmit. Jöjjön oda ki, én mindig azt mondtam, nevesítse. Tehát én soha nem szeretem az általánosítást, azzal minket is, a vezetőket is minősít, hogyha azt mondja, hogy nem dolgoznak a közmunkások. (...) hogyha egyébként is a hivatalokba is megtehetik azt, hogy kimehetnek dohányozni, és ott nem számolják, hogy hányszor 15-20 percet tölt el, és tulajdonképpen effektív munkát nem végez, akkor megkérdezem, hogy a társadalomnak melyik okoz nagyobb kárt. Mert ő meg nem 54 ezer forintért ücsörög ott.”*³¹

A jelenlegi szabályzás alapján, ha a munkarend ellen vétő embereket eltávolítják is a közfoglalkoztatási programból, a rendszer sajátossága folytán előbb-utóbb visszakerülnek. Ahogy a járás egyik településének polgármestere fogalmazott: „Azért kell a közmunkát megtartani, mert van egy olyan, azt mondom, most településenként 10-15 ember, akít nem lehet elküldeni sehova. Tehát az itt fog maradni, kaszálni fog, söprögetni fog, a települést rendezni, ahogy.”³² Hasonlóan látja a járási központ egyik közfoglalkoztatottja is: „Most itt durván 140 fős a közmunka, én úgy gondolom, hogy ennek a 3/4 része erre alkalmas, annak a negyednek tök mindegy, hogy hol lenne, annak kampó-nérő.”*³³

29 Interjúrészlet, brigádvezető. Markóc, 2014.

30 Interjúrészlet, közfoglalkoztatott. Markóc, 2014.

31 Interjúrészlet, közfoglalkoztatott. Sellye, 2018.

32 Interjúrészlet, polgármester. Sellyei járás, 2018.

33 Közfoglalkoztatottakkal készült interjú, részlet. Sellye, 2018.

Egy közelmúltbeli kutatás szerint a „közfoglalkoztatás jelenlegi célcsoportjának elsősorban olyan munkahelyet jelenthet a közfoglalkoztatás, amely rugalmasan és toleránsan kezeli családi és egyéni helyzetükből adódó nehézségeiket. A közfoglalkoztatás sokak számára (különösen az idősebb, rossz egészségi és mentális állapotú emberek számára) a rehabilitációs vagy akár terápiás foglalkoztatáshoz hasonló irányt mutat” (Koltai 2018, 7. p.). Meglátásom szerint a közfoglalkoztatási rendszerben tapasztalható rugalmas vagy éppen rugalmatlan kezelés elsősorban az egyes munkaadók és munkavezetők toleranciájából, együttműködési készségétől vagy ezek hiányától függ. Kevéssé látszik azonban kirajzolódni a program rehabilitációs vagy terápiás jellege, s véleményem szerint ennek legfőbb oka az, hogy a közfoglalkoztatási rendszer keretei között nincs biztosítva ehhez megfelelő szakember, aki a különféle egészségügyi és mentális problémákkal küzdő közmunkásokkal mint mentoráltakkal foglalkozna. A program ereendően nem is jelöli célként a rehabilitációs vagy terápiás foglalkoztatást, csupán a közfoglalkoztatásba bevont célcsoportok megjelölésénél sorolja fel „a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól szóló törvény szerinti rehabilitációs ellátásban részesülő személyek”-et (TKFR é.n.).

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a közfoglalkoztatásban részt vevőket heterogén csoportként kell értelmeznünk.³⁴ A közfoglalkoztatottak motiváltsága, alkalmassága, tudása, képzettsége és személyes habitusai terén nagy eltérések mutatkoznak, ezért érdemes lehet szakképzett mentori tevékenységet és egyéni rehabilitációs programot társítani a rendszerhez. A területről történő elvándorlás mérséklését, a szociális hátrányok leküzdését és a munkaerőpiaci helyzet tényleges javulását azonban valószínűleg csak olyan munkahelyek létesülése mozdítaná jelentősen előre, amelyek a térség alacsonyan képzett lakossága számára hosszú távon stabil egzisztenciát tudnának teremteni.

Számos interjú, beszélgetés alapján szinte minden brigádban vannak olyan közfoglalkoztatottak, akik alkoholproblémákkal küzdenek. Tapasztalataim szerint előfordul, hogy a függő közfoglalkoztatottak munkavégzés előtt s közben is fogyasztanak alkoholt, és ezt több más településről való beszélgetőtársam is problémaként említette. Terepmunkám alatt két ember kapott fegyelmet italozásért, illetve ezzel összefüggésben munkaidő alatti lógásért, a helyi boltot ugyanis munkaidőben is felkeresték a közmunkások italért.³⁵ Nem csak Markócon jelent azonban mindez problémát. Hogy az egyik közeli település polgármesterét idézzem:

„*Polgármester* – Isznak. Mindegy, hogy mikor, mindegy hogy miből, hitelre, egyéb, mindegy, isznak. Bort, hát meggybor. Hát az, amikor le van szedve, olyan meggyborokat csinálnak! Jajj, Istenem!

34 Erre hívja fel a figyelmet Heves megyei kutatási tapasztalataira alapozva Csehné Papp Imola és Mikáczó Andrea is: „A közfoglalkoztatottak életkoruk, nemük, iskolai és szakmai végzettségük, munkatapasztalataik, közfoglalkoztatásban eltöltött éveik, motivációik, mobilitási hajlandóságuk, munkakeresési aktivitásuk és szegénységük mértékének tekintetében is különböző csoportokból állnak.” (Csehné Papp–Mikáczó 2018, 33. p.).

35 A bolt időközben megszűnt, jelenleg egyetlen vállalkozás sem üzemel Markócon.

P.ZS. – És van úgy, hogy munka közben is ilyen problémák vannak?

Polgármester – Addig megállnak...³⁶

Vannak, akik munkahelyi lopások kapcsán keverednek olykor gyanúba, ami nemcsak saját magukra, hanem az egész brigádra, végsősoron pedig magára a közfoglalkoztatási programra is rossz fényt vet. Olyan gondatlan munkavégzők is akadnak, akik nem ügyelnek az eszközökre, hamar tönkremegy a kezük alatt minden,

„a fűnyírókra nem vigyáznak, madzag, drót, mindenre rámennek vele, nem érdekli őket, hogy leéghet a motor. (...) a saját otthoni gépére tud vigyázni, de az önkormányzati fűrésznek folyton valami baja van, láncot kell cserélni, meghibásodik. Nem vigyáznak az önkormányzati dolgokra, úgy tesznek, mintha ahhoz nekik semmi közük nem volna, sőt, mintha az volna a jó, ha valami elromlik.”³⁷

Noha feljegyzéseimben nem találtam erre konkrét adatot, terepmunkám alatt bennem is az a benyomás alakult ki, hogy a közfoglalkoztatásban használt eszközök a szocialista köztulajdonhoz hasonló bánásmódban részesülnek, s a munkamorál is meglehetősen szabados. Kulinyi Márton a rendszer sajátosságaként tekint erre a jelenségre, s így fogalmazza meg ezt: „A professzionizmus és az érdekeltség kikapcsolása miatt viszont igen kockázatos a termelés hatékonysága, a termék vagy szolgáltatás minősége, (akár a korábbi szocialista vállalatoknál)” (Kulinyi 2012, 9. p.). További vizsgálatok tárgya lehet, hogy a közfoglalkoztatottak személyi állománya milyen analógiákat és milyen átfedést mutat a rendszerváltás előtti üzemi kultúrán szocializálódott munkásokkal.

Munkahelyhiány – munkaerőhiány

Közmunkásokkal beszélgetve gyakran lehet hallani, hogy nincs más választásuk, mint a közfoglalkoztatás keretében dolgozni, mert nincs elég munkalehetőség a térségben. „(...) és a közmunka arra jó, hogy helybe nincs munka, akkor mégis van valami.”^{*38} A környékbeli vállalkozók, munkaadók ugyanakkor gyakran arról panaszkodnak, hogy nem találnak munkaerőt:

„nehéz találni embert, de ez nem csak az én tapasztalatom, (...) van egy jó barátom itt, állattenyésztéssel foglalkozik, szabadtartású szarvasmarha, (...) nem talál embert, aki etesse a marhákat (...) hát tavaly volt, aki Vajszlóban epezett, (...) Mohácsról hoztak embereket epret szedni. Holott akkora munkanélküliség van.”^{*39}

Megfigyeléseim alapján a viszonylag szűk helyi munkaerőpiacon való szereplést nagymértékben meghatározzák a személyes kapcsolatok, korábbi konfliktusok, valamint az

36 Interjúrészlet, kistéleplési polgármester. Sellyei járás, 2018.

37 Interjúrészlet, kistéleplési polgármester. Sellyei járás, 2014.

38 Részlet három közmunkással készült félig strukturált interjúból. 2018, Sellye.

39 Részlet egy vendéglátóipari vállalkozóval készült interjúból. 2018, Sellye.

a piaci körülmény, hogy a munkaadók zöme nem a közfoglalkoztatottak derékhadát kitevő alacsony képesítésű vagy képesítéssel nem rendelkező dolgozókat, hanem egy-egy szakmában vagy ágazatban jártas munkaerőt keres. Ehhez kapcsolódik még, hogy a fentiek alapján a szervezett képzések nem konvergálnak kellő mértékben a munkaerőpiaci elvárásokkal és lehetőségekkel.

A térség foglalkoztatási potenciáljának fejlesztésére létrehozott ún. Baranya Paktum projekt keretében 2018-ban szervezett konferencia tanulsága is alátámasztja ezt: „a Paktum projektek előkészítési és meghirdetési időszakához képest jelentős változás történt a munkaerőpiacon. Már szinte minden területen munkaerőhiány van. A szakképzett és hadra fogható tartalékok jelentősen megfogyatkoztak, és struktúrájában is átalakult a kínálat. Jelenleg a közmunkaprogram résztvevői és a megyei kormányhivatalokban nyilvántartott álláskeresők, illetve a még fel nem kutatott inaktívak jelentik az utánpótlást” (DDRPK 2018).

Számos közmunkás vállal alkalmi és időnyomunkákat a közfoglalkoztatással párhuzamosan vagy a közfoglalkoztatási programok indulása közötti hónapokban. „Most az a mákunk, hogy rohadt sokan, mindenki kimegy Angliába, németbe. (...) De nekünk ez rohadt jó, mert most az van, hogy reggel hattól este tízig lehet dolgozni nyáron például. Mert most, most van meló. Most azér van, én ennek örülök.”⁴⁰ Ezek a jövedelemkiegészítő tevékenységek többnyire rövid ideig tartó vagy alkalmi munkák, erdészeti időnyomunkák, szezonális jellegű napszámos munkák – férfiak esetében többnyire építőipari vagy mezőgazdasághoz, fakitermeléshez kapcsolódó munkák, nők esetében főként palántázás, kapálás, termények betakarítása –, amelyek általában egyszerűsített foglalkoztatás keretében zajlanak. Ezek a munkák nem igényelnek különösebb előképzettséget és a közfoglalkoztatási bérekhez mérve jól fizetnek – de nem biztosítanak rendszeres jövedelmet:

„Nekem nincs semmi szakmám, én izé, állványépítő voltam. Tehát függőhídon, meg hőszigetelő voltam. Függőhíd építése, állványépítő, úgy dolgoztam. (...) Hát x városban az xy cég, azon keresztül egy alvállalkozónak voltam, aki jó barátom is, és azon keresztül. Akkor még működött ez a panelprogram. Ez megszűnt már évekkkel ezelőtt. Most hozzák vissza januártól. Akkor lehet, hogy tudok menni megint vissza. Ezelőtt egy, mikor dolgoztam én ott? Egy 6 éve. Egy olyan 6-7 éve. Akkor egy ilyen napi 10, napi 8-at kerestem. 8 alatt nem kerestem. Inkább ilyen 12-13-ra jöttem ki. Segéd munkásként. Úgy, hogy be voltam jelentve.”⁴¹

Vannak, akiknek megélhetésében a legális munkavállalás mellett az informális vagy félformális munkákból származó bevétel is fontos szerepet játszik: „(...) vannak vállalkozók, akik feketén foglalkoztatnak, öö, például minket is. (...) jó, lehet, hogy le voltak jelentve, de feketén elmegyünk dolgozni és akkor napi szinten akár lehet dolgozni. Mondjuk most nyáron történt, lehet, hogy télen 2 hónapig vegetálsz huszonhárom vagy huszonnyolcezer forintból.”⁴²

40 Interjúrészlet, közfoglalkoztatott. Sellyei járás, 2018.

41 Részlet egy közfoglalkoztatottal készült interjúból. 2013, Markóc.

42 Interjúrészlet, közfoglalkoztatott. Sellyei járás, 2018.

Ezeknek a munkáknak a szezonális és/vagy alkalmi jellege miatt azonban újra és újra a közmunka világába vezet vissza az út, és az aktív tavaszi-nyári hónapok után gyakran ismét szükség van a támogatott munkavállalásra:

„November, december, január, február, ez a négy hónap van, ami nálam ilyen lájtos. De amúgy általában nem szoktam itthol lenni. Végzek a munkával, én kész, én estig, sötétedésig. (...) Kaszálás meg favágás, veszélyes favágás. A múltkor 5 nap alatt megkerestem itt a havi fizetést. (...) És akkor nem kell itt bohóckodni napi kétezerért. Kétezer-párszáz forint. Jó ez, mert az ember tényleg itt van a családjával, meg minden, de ebből nem lehet egy családot fönntartani.”⁴³

Támogatott képzések

A Baranya Megyei Munkaügyi Központ szinte folyamatosan indít támogatott képzéseket a legkülönbébb szakterületeken,⁴⁴ ám interjúalanyaim tapasztalata szerint a tanfolyamok, képzések csak részleges eredményt hoznak. A gyakorlatban a képzéseken való részvétel csekély mértékben segít a foglalkoztatási problémákon, és nem tudja kitölteni az elsődleges munkaerőpiaci állások hiányát. A tanfolyamok elvégzése után ugyanis gyakorta szembesülhetnek a résztvevők azzal, hogy végzettségük nem biztosítja, hogy állást találjanak a térségben, aminek elsődleges oka ismét nem más, mint a munkahelyek hiánya:

„Közmunkás 1 - (...) hogy ha el is megy és van tanfolyam, attól még itt munkahely nem lesz sajnos. Tehát egyszerűen annyira, megszűnt úgymond, a Vízársulat, aki 650 fővel volt, (...) a sajtüzem, az erdőszet is lecsökkent, az ÁFÉSZ is. Tehát minden szépen összezsugorodott. És (...) elvárják, hogy akkor vagy Szigetvárra, vagy Pécsre, plusz 2 óra, plusz 3 óra útidővel járjanak el akármilyen műszakba. Na most ezt megteheti az, aki egyedül nevel, kiskorú gyereke van? Nem teheti meg. (...)

Közmunkás 2 - Pontosan ezért vagyok közmunkás.

Közmunkás 2 - Ami miatt egyszerűen nem megy, nem megy. Hozzanak munkahelyet ide, ne az embert vigyék.”⁴⁵

A támogatott képzések által megszerezhető kvalifikáció ugyanakkor nem biztosítja a szakképzésben megszerzett tudással egyenértékű ismereteket és munkaerőpiaci értéket: „Tehát még ebbe is azt mondom, hogy a közmunkást visszafogják, mert legalább ismernék el a szak-, a saját maguk által szervezett tanfolyamot, azt saját magának nem ismeri el szakmunkásbérnek. Hozzáteszem, köze nincs a régi hároméves szakmunkás-képzéshez.”⁴⁶

43 Interjúrészlet egy közfoglalkoztatottal készült beszélgetésből. Sellyei járás, 2013.

44 2014-ben Baranya megyében mintegy 80 támogatott képzésre várták az álláskeresőket. Bővebben I. a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat programját (NFSZ 2014).

45 Részlet három közmunkással készült félig strukturált interjúból. 2018, Sellye.

46 Interjúrészlet. Brigádvezető a Sellyei járásból. 2018.

A képzések ütemezése nem feltétlen illeszkedik a gyakorlati munkaszervezéshez. Markóci terepmunkám során a tavaszi mezőgazdasági munkák idején is sor került a településen agrárismeretek oktatására heti egy napon. A brigádvezető jelezte a képző felé, hogy a munkaszervezés szempontjából a mezőgazdasági szezonon kívül, akár tömbösítve is alkalmasabb lenne megtartani a képzést, „de ezt nem akarta megérteni a tanár úr”.⁴⁷

Más esetekben (pl. cukrásztanfolyam) az elméleti és a gyakorlati képzés is a megyeszékhelyen zajlott, ami a kedvezőtlen tömegközlekedési viszonyok miatt a kisebb ormánsági településeken élők számára megnehezítette a tanfolyamon való részvételt. A tanfolyam elvégzése után vált világossá a résztvevők számára, hogy a megszerzett képesítéssel nem tudnak a térségben munkát vállalni, egyszerűen azért, mert nincs rá munkaerőpiaci kereslet. Az egyetlen lehetőség, hogy kamatoztassák a megszerzett tudást, a vállalkozóvá válás volna, de sem elméleti, sem gyakorlati ismereteik nincsenek egy vállalkozás indításával és üzemeltetésével kapcsolatosan, s meglátásom szerint az ehhez szükséges anyagi forrásokon túl sok esetben egyéb kompetenciák, mint a vállalkozói hajlandóság, vállalkozói attitűd is hiányoznak.

„Elvégeztem a cukrász tanfolyamot jeles bizonyítvánnyal, imádtam csinálni (...) és nem tudom csinálni, mert egyszerűen háznál nem csinálhatom, mert megbüntettek, mert az már feketemunka. Ha kiváltom, nem éri meg, mert akkor ilyen előírás, olyan előírás és nincs rá pénzem, hiába. Adnak nekem hárommilliót. Mondjuk nekem már nem, mert én már öreg vagyok ehhez, csak a fiataloknak adnak. A másik meg az, hogy járjal be hova? Hol van legközelebb cukrászüzem? Pécsen; hogyan járjak be? Nincs közlekedés, nem tudok beérni 6:00 órára Pécsre. De akkor miért ilyen képzést szerveznek? Teljesen mindegy, csak neve legyen a gyerekeknek, pedig én ezt, esküszöm, imádtam csinálni, nagyon szerettem csinálni.”⁴⁸

A 2013-ban meghirdetett mezőgazdasági startmunka mintaprogramok kötelező képzéssel egészültek ki, háztáji állattartást (egy év), háztáji növénytermesztést és tartósítást (másfél év), illetve háztáji növénytermesztést és állattartást (két év) lehetett tanulni. A képzés elméleti és gyakorlati modulra tagolódott, és (legalábbis elvi szinten) igazodott „a célcsoport speciális igényeihez (alapfokú iskolai végzettség hiányában is elszámítható, szövegértési nehézségekkel küzdők által is használható tananyag, gyakorlatban szerzett munkatapasztalatra épülő elméleti oktatás). Az oktatás szervezésekor figyelembevételre kerültek a helyi adottságok és igények is (talaj- és éghajlati viszonyok, helyi hagyományok)” (Pulszter 2015). A valóságban azonban ez kevésbé jelentett speciális, a helyi viszonyokra és a célcsoport igényeire szabott elméleti oktatást. Résztvevő megfigyelésem tapasztalata szerint az elméleti képzés során eredményre vezetőbb lett volna speciális szaktudással rendelkező oktatót alkalmazni, aki a felnőttoktatás, azon belül is a közfoglalkoztatottak speciális pedagógiai szükségletei szerint

47 Brigádvezető. Sellyei járás, 2014.

48 Interjúrésztlet, közfoglalkoztatott nő, 43 éves. Sellyei járás, 2017.

járt volna el az oktatás során, s a tananyagot érdemes lett volna a célkitűzéseknek megfelelően a helyi sajátosságra és a képzésen részt vevők igényeire szabni. Az elméleti képzés számottevő új ismerettel nem gyarapította korábbi gazdálkodási tudásanyagukat, több eredménnyel járt a gyakorlati modul, amelynek során egy gazdálkodásban jártas szakember segítette munkájukat, akinek iránymutatásait és az általa megismertett módszereket sikeresen alkalmazták a későbbiekben a közfoglalkoztatásban végzett mezőgazdasági tevékenység során (Pulszter 2015).

„A közmunkás is ember!”⁴⁹ – A közfoglalkoztatás megítélése

A közfoglalkoztatás pozitívumaként a dolgozók általában azt említik, hogy a programban való részvételük jogosulttá teszi őket a szociális és társadalombiztosítási szolgáltatások igénybevételére, és a közfoglalkoztatásban eltöltött idő hozzáadódik a nyugdíj megállapításához szükséges munkaévekhez. Kedvező megítélés alá esik az is, hogy a munkaszervezés és -végzés során a munkavezetők általában igyekeznek rugalmasan kezelni a munkaidő beosztását, és támogatják, de legalábbis nem akadályozzák brigádjuk tagjait, hogy az adódó plusz munkalehetőségekkel élni tudjanak: „Az a szerencsénk, hogy olyan főnökünk van, hogy úgy csinálja a munkát, hogy el tudjunk menni még maszekolni is. Dolgozunk 6-tól 2-ig jó esetben, és akkor kettő óra után nyáron én akár még el tudok menni még plusz dolgokat csinálni.”^{*50}

A leginkább nehezményezett dolog a közfoglalkoztatási programok kapcsán a bérminimum alatti bérszínvonal. „Szóval ebből élni nem lehet. (...) 54 ezer forintból, aki ma azt mondja, hogy meg lehet élni, hát az mutassa meg nekem.”^{*51} Különösen azokat érinti ez érzékenyen, akik koruknál vagy egyéb körülményeiknél fogva állandó résztvevői az egymást követő közmunkaprogramoknak.

A csekély bérezésen túl negatívumként merül fel a közfoglalkoztatottak alacsony társadalmi megbecsültsége is, ami minden bizonnyal összefügg a résztvevők eleve kedvezőtlen szociokulturális körülményeivel és a végzett munkák alacsony státusával. Közmunkásokkal beszélgetve gyakran szóba került, hogy úgy érzik, munkájukat és személyüket a társadalom többi tagja lenézi, s érezteti velük, hogy ők a társadalom alsó szegmense. Egy interjúalanyom szerint „a faluban lenézik a közhasznúakat, csak a munkájuk kell.”⁵²

Kutatók részéről gyakran fogalmazódnak meg – olykor meglehetősen éles – bírálatok a közfoglalkoztatási programokkal szemben. Van, aki szerint „inkább hasonlíthatók a kora újkori dologházakhoz és a jövedelem nélküliek megsegítésére, illetve a közbiztonság védelmére kialakított ínségmunkákhoz, mint a munkavállalói készségeket fejlesztő, s az elsődleges munkaerőpiacra való belépést elősegítő modern integrációs programokhoz” (Csoba 2010, 26. p.).

49 Idézet egy közfoglalkoztatásban dolgozó hölggyel folytatott beszélgetésből. 2014, Markóc.

50 Interjúrészlet, Sellye járás. 2018.

51 Részlet három közmunkással készült félig strukturált interjúból. 2018, Sellye.

52 Interjúrészlet, közfoglalkoztatott. Markóc, 2014.

Szakmai kritikák szerint a közfoglalkoztatás a célként kitűzött elsődleges munkaerőpiaci reintegráció helyett a támogatott foglalkoztatás rendszeréhez köti az résztvevőket (Váradai 2016, 30. p.). Különösen igaz ez a gazdaságilag recessziós időszakokban és az olyan kedvezőtlen adottságú térségekben, ahol a nyílt munkaerőpiacon nem jönnek létre új munkahelyek (Kulinyi 2012, 11. p.). A térségben vannak prosperáló vállalkozások, akik sikeresen alkalmazkodtak az EU-s piaci környezethez, és élnek a pályázati és támogatási lehetőségekkel, részt vesznek az Európai Szociális Alap és a hazai központi költségvetési előirányzat által dotált munkahelyteremtő programokban. A hozzájárulások és kedvezmények jelentős mértékének (pl. akár 70–100%-os bértámogatás) köszönhetően motiváltak a támogatott célcsoport (általában álláskereső, hátrányos helyzetű személyek és inaktívak, valamint a közfoglalkoztatásban dolgozók) foglalkoztatásában, azonban csak a pályázat által támogatott időszak erejéig. Támogatott foglalkoztatásként többnyire betanított munkát kínálnak minimálbéres díjazásért a munkaadók, a támogatási és a fenntartási időszak lejárta után azonban így is nagy az esélye, hogy a munkáltató érdekeltségének megszűntével a dolgozók ismét alanyaivá válnak a soron következő foglalkoztatásösztönző programoknak.

Összegzés

Tanulmányomban az ország egyik leghátrányosabb térségében, a Sellyei járásban folytatott, résztvevő megfigyelésen alapuló kutatásom közfoglalkoztatással kapcsolatos eredményeit, a terepen tapasztalt helyzetet mutattam be és a tapasztaltak alapján levont következtetéseimet kívántam ismertetni. A vizsgált területen a lakosság jelentős része kedvezőtlen szociokulturális körülmények között él, és évtizedek óta kirívóan magas a munkanélküliségi-közfoglalkoztatási arány, jelentős az olyan munkahelyek hiánya, amelyek az Ormánság szakképzetlen vagy alacsonyán képzett rétegeinek hosszabb távon stabil megélhetést tudnának nyújtani. Ebben a helyzetben a támogatott foglalkoztatás intézménye kiemelt jelentőséggel bír a helyi foglalkoztatási politikában, ám az elsődleges munkaerőpiac hiányzó munkahelyei miatt a program tranzitjellege nem tud érvényesülni. A közmunkások gyakorta évekre, évtizedekre „bennragadnak” a különböző közfoglalkoztatási programokban, sokak számára hosszabb idő óta a közmunka jelenti az egyetlen elérhető foglalkoztatási formát, egyúttal az egyetlen hivatalos jövedelemforrást. A közfoglalkoztatás rendszere 2011 óta a minimálbérnél alacsonyabb bérszinten tartja a résztvevőket, ezzel hozzájárul a meglévő társadalmi kontrasztok erősödéséhez. A bérszínvonal elégtelen volta miatt a közmunkások gyakran a közfoglalkoztatás mellett vállalt alkalmi munkákkal, szürke- és feketemunkával pótolják jövedelmeiket. A Startmunka mintaprogramok keretében gazdálkodási lehetőséget kínál a közfoglalkoztatás rendszere a dolgozóknak, jóllehet az érintettek többsége nem a gazdálkodást, hanem a *megélhetést biztosító* munkavállalást preferálja. A program keretében végzett munkapiaci mércével mérve nem hatékony, a közfoglalkoztatottak társadalmi megbecsültsége pedig – több tényező összjátékának köszönhetően – meglehetősen alacsony.

Az eddigi magyarországi és európai uniós fejlesztési programok, foglalkoztatásösztönző pályázatok és támogatott képzések nem hoztak figyelemre méltó eredményt a térségben, s ennek lehetséges oka, hogy az érintettek nem rendelkeznek érdekérvé-

nyesítő potenciállal, a foglalkoztatók pedig érdekeltek a hátrányos helyzetű munkavállalók után járó munkáltatói kedvezmények folyamatosságának biztosításában.

Noha a közfoglalkoztatás a kritikus foglalkoztatási helyzetet hivatott kezelni és a szociális feszültségeket hivatott csökkenteni, reintegrációs funkcióját az ormánsági esettanulmány alapján a vizsgált térségben nem tudja hatékonyan betölteni.

Irodalom

- Andrásfalvy Bertalan 2013a. Magyarország földjének és népének jelene, múltja és jövője. *Hitel*, 1. 4–24. p.
- Andrásfalvy Bertalan 2013b. A víz a magyar történelemben. *Magyar Tudomány*, 1. 1313–1321. p.
- Bacsik Mária 2012. Vissza a munka világába: A közfoglalkoztatás útján Jász-Nagykun-Szolnok megyében. *Economica* 5. Klnsz. 1. 96–104. p.
- Baksa Adrienn 2013. *A Közös Agrárpolitika Magyarországon. Tények és tanulságok*. Mezőzombor, Innosco Közhasznú Alapítvány.
- Bakó Tamás–Cseres-Gergely Zsombor–Kálmán Judit–Molnár György–Szabó Tibor 2014. *A munkaerőpiac peremén lévők és a költségvetés*. Budapest, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet. <https://www.parlament.hu/documents/126660/133966/MTA+KRTK+KTI+A+munkaer%c5%91piac+perem%c3%a9n+I%c3%a9v%c5%91k+%c3%a9s+a+k%c3%b6lts%c3%a9gvet%c3%a9s+jav%c3%adtott.pdf/ba01c982-873e-416c-8b7f-c6684fe55db8> (hozzáférés ideje: 2018.05.22.)
- Bördös Katalin 2015. A közfoglalkoztatás intézményi környezete – történeti áttekintés. *Munkaerőpiaci Tükör 2014*. Budapest, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet, 66–75. p.
- Csehné dr. Papp Imola–Dr. Mikáczó Andrea 2018. *A közfoglalkoztatás elméleti háttere és gyakorlati tapasztalatai 25 év tükrében. 1993–2018*. Gödöllő, Szent István Egyetem Kiadó.
- Csoba Judit 2010. „Segély helyett munka.” A közfoglalkoztatás formái és sajátosságai. *Szociológiai Szemle*, 20/1. 26–50. p.
- Elek Péter et al. 1936. *Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete*. Budapest.
- Feischmidt Margit 2012. Kényszerek és illeszkedések. Gazdasági és szimbolikus stratégiák aprófalvakban élő romák életében. *Szociológiai Szemle*, 22/2. 54–84. p.
- Havas Gábor 1997. *A Baranya megyei teknővájó cigányok*. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/cigany_neprajzi_tanulmanyok_1997/pages/009_a_baranya_megyei_teknovajo_ciganyok.htm (hozzáférés ideje: 2019.04.20.)
- Jámbor Attila 2014. A Közös Agrárpolitika legújabb reformjai. In Jámbor Attila–Mizik Tamás (szerk.): *Bevezetés a Közös Agrárpolitikába*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 47–65. p.
- Kiss Géza 1937. *Ormánság*. Budapest, Sylvester R. T.
- ifj. Kodolányi János 1958. Problémák az ormánsági etnikai csoport körülhatárolásában. *Néprajzi Értésítő*, 40. évf. 5–18. p.
- ifj. Kodolányi János 1960. *Ormánság*. Budapest, Gondolat.
- Koloh Gábor 2018. *A születésszabályozás mint társadalomtörténeti probléma. Születésszabályozás a Dél-Dunántúlon (1790–1941)*. Doktori disszertáció, Budapest, ELTE.
- Koltai Luca (szerk.) 2018. *A közfoglalkoztatás hatása a helyi gazdaságra, helyi társadalomra*. Budapest, HÉTFÁ Kutatóintézet. https://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/download/f/fc/42000/BM_k%C3%B6zfoglalkoztat%C3%A1s_Tanulm%C3%A1ny_20180928-merged.pdf (hozzáférés ideje: 2019.05.23.)

- Kovács Katalin–Váradai Monika Mária szerk. 2013. *Hátrányban vidéken*. Budapest, Argumentum Kiadó.
- Kulinyi Márton 2012. „Kígyónak lábsó” avagy utazás a közfoglalkoztatás céljai körül. *Munkaügyi Szemle* 2012. november http://www.munkaugyiszemle.hu/sites/default/files/kulinyi_studium.pdf (hozzáférés ideje: 2019.04.20.)
- Lovas Kiss Antal 2011. *Kisüzemi gazdaságok társadalmi szerepváltozása. Esettanulmány egy bihari településről*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék.
- Makszim Györgyné Nagy Tímea 2018. A közfoglalkoztatás, mint munkaerő-piacieszköz fejlődése. *Comitatus, nyár*, 64–77. p.
- Messing Vera–Molnár Emília 2011. Válaszok a pénztelenségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái. *Esély*, 1. 53–80. p.
- Mikó Zoltán 2010a. Agrár- és vidékfejlesztési igazgatás gyakorlatok. In Papp Zsombor–Imre Miklós–Mikó Zoltán–Boros Anita–Kristó Katalin (szerk.): *Agrár- és vidékfejlesztési igazgatás*. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház, 13–29. p.
- Mikó Zoltán 2010b. Az Európai Unió Közös Agrárpolitikája (KAP), szabályozási rendje. In Papp Zsombor–Imre Miklós–Mikó Zoltán–Boros Anita–Kristó Katalin (szerk.): *Agrár- és vidékfejlesztési igazgatás*. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház, 142–164. p.
- Móricz Zsigmond 1958. Az Ormánság kincse a gyermek. In Barabás Tibor et al. (szerk.): *Riportok 1936–1942*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 106–115. p.
- Pulszter Zsuzsanna 2013. Gazdasági stratégiák és értékpreferenciák egy ormánsági kistelepülésen. In Böhm Gábor–Fedeles Tamás (szerk.): *Specimina Operum Iuvenum 2. Szemlévények 2. Válogatás a PTE BTK XXXI. Tudományos Diákköri Konferencián (2013) első helyezést elért hallgatóinak pályaműveiből*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem BTK, 110–133. p.
- Pulszter Zsuzsanna 2015. „Hátrányból előnyt”. Markóc önkormányzati stratégiájának társadalomnéprajzi elemzése. *Tabula Online*, 2. http://tabula.neprajz.hu/pdf/2014_2_07.pdf (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- Ragadics Tamás 2015. *Helyi társadalom, lokális közösségek az ormánsági kistelepüléseken*. Doktori disszertáció. Pécs, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/ragadicstamasphd.pdf> (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- Ragadics Tamás 2018. Közmunka a vidéki Magyarországon. Helyi stratégiák – kérdések és dilemmák. *Közös dolgaink – független értelmiségi platform* <http://kozosdolgaink.hu/kozmunka-videki-magyarorszagon-helyi-strategiak-kerdesek-es-dilemmak> (hozzáférés ideje: 2018.05.22.)
- Reményi Péter–Tóth József (szerk.) 2009. *Az Ormánság helye és lehetőségei*. Pécs, IDResearch Kft.
- Váradai Monika Mária (szerk.) 2008. *Kistelepülések lépéskényszerben*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Váradai Monika Mária 2016. Értékteremtő közfoglalkoztatás vidéki terekben. *Esély*, 1. 30–56. p.
- Zentai János 1966. Adatok az Ormánság néprajzi határának megállapításához. *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*, 77–80. p.
- Zentai János 1971. Az Ormánság nyugati határa és belső tagolódása. *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*. 199–206. p.
- Zentai János 1978. Baranya megye magyar néprajzi csoportjai. *Ethnographia*, 89/4. 519–557. p.
- Zentai Tünde 1983. *Ormánsági hiedelmek*. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- Zentai Tünde 2014. *A Dél-Dunántúl himes templomai*. Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány.

Felhasznált források

- BAPA 2017. Baranya Paktum. „Foglalkoztatási Szövetkezés Baranya Felzárkózásáért 2020”. Foglalkoztatási Stratégia és Akcióterv. <https://www.baranyapaktum.hu/dokumentum/7> (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- DDRPK 2018. Dél-Dunántúli Regionális Paktum Konferencia, Ajánlások, Pécs, 2018. december 3. <https://www.baranyapaktum.hu/hirek/32/del-dunantuli-regionalis-konferencia-tapasztalatai-es-ajanlasai-az-iranyito-hatosag-fele> (hozzáférés ideje: 2019.03.25.)
- HI 2005. Háttér információ – Baranya megye gazdaságilag elmaradott térségeinek társadalmi-gazdasági fejlesztési programja. Dr. Füzes Miklós [et al.] (szerk.) *Dokumentumok a baranyai cigányság történetéből*. Pécs: Baranya Megyei Levéltár, 120–121. p.
- KFA é.n. Közfoglalkoztatás főbb adatai. Közfoglalkoztatásban részt vevők havi átlagos létszáma. <http://kozfoglalkoztatasi.kormany.hu/> (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- KFP é.n.a. Közfoglalkoztatási Portál. <http://kozfoglalkoztatasi.kormany.hu/mekkora-a-kozfoglalkoztatasi-ber-osszege> (hozzáférés ideje: 2019.02.18.)
- KFP é.n.b. Közfoglalkoztatási Portál. <http://kozfoglalkoztatasi.kormany.hu/a-kozfoglalkoztatottak-is-jogosultak-tarsadalombiztositasra-es-nyugellatasra> (hozzáférés ideje: 2019.02.18.)
- KFT 2013. Amit a közfoglalkoztatásról tudni kell... Tájékoztató anyag. <http://www.kormanyhivatal.hu/download/d/b3/70000/Amit%20a%20k%3B%20foglalkoztat%3A%20sr%3B%20tudni%20kell.pdf> (hozzáférés ideje: 2019.02.18.)
- KFBESZ 2018. Beszámoló a 2017. évi közfoglalkoztatásról. Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási Statisztikai, Elemzési és Monitoring Főosztálya, Budapest. http://kozfoglalkoztatasi.kormany.hu/download/c/7a/32000/Beszamol%C3%B3_2017_20180621.pdf (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- KSH 2011. 2011. évi népszámlálás. 3. Területi adatok. 3.3. Baranya megye. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_03_2011.pdf (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- KSH 2016. Éves településstatisztikai adatok 2016-os településszerkezetben. Magyarország települései. Terület: Sellyei járás. <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- KSH TER 2016. Területi Statisztikai Évkönyv 2016. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/teruleti_evkonyv_2016.pdf (hozzáférés ideje: 2019.02.12.)
- NFSZ 2014. Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja, képzések a TÁMOP 2.1.6-12 „Újra tanulok” program keretében. http://baranya.munka.hu/engine.aspx?page=baranya_kepzesiajanlatok_allaskereseknek (hozzáférés ideje: 2019.02.12.)
- NVS 2012. Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020. Vidékfejlesztési Minisztérium. http://videkstrategia.kormany.hu/download/4/37/30000/Nemzeti_Videkstrategia.pdf (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- SITS 2015. Sellye Integrált Településfejlesztési Stratégia I. kötet. Terra Studio Kft. http://www.sellye.hu/core/f7177163c833dff4b38fc8d2872f1ec6/files/dokumentumtar/paly_Sellye_ITS/Sellye_MV_BM_VEGLEGES.pdf (hozzáférés ideje: 2019.01.23.)
- TKFR é.n. <http://kozfoglalkoztatasi.kormany.hu/tajekoztato-a-kozfoglalkoztatasi-rendszerrol> (hozzáférés ideje: 2019.04.20.)
- SK 1992. *Sellye és környéke* c. folyóirat, 1992. május, III/4.

ZSUZSANNA PULSZTER

THE SITUATION OF PUBLIC WORKERS AND THE ROLE OF PUBLIC EMPLOYMENT IN ORMANSAG REGION

This study presents the results of participatory observation research in one of the most disadvantaged regions of Hungary, Ormansag in South Baranya, in the district of Sellye, related to public employment. The examined field has a high proportion of the low-skilled population with an unfavourable socio-cultural situation, a high unemployment rate, a significant number of people employed in—to put it in common parlance—public works, and this is well reflected in the structure of local society. Public employment means a very low income, a wage level below the minimum wage, the primary labour market is characterized by a lack of jobs, and due to the multiple marginalized situation, many are stuck in the public employment system for decades, although public employment was originally intended to serve as a transit employment only. In addition to exploring the situation, the study discusses the practical implementation of public employment programs, the perception of public workers, the employer environment and many other aspects that are related to public works based on the experience in the Sellye district.